

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING HOUTHALEN-HELCHTEREN - EIKENDREEF

J. CLAESSEN, B. VAN GENECHTEN, G. VERBELEN
& R. VAN DE KONIJNENBURG
SEPTEMBER 2016

COLOFON

Opgraving

Vergunningsnummer:

Datum aanvraag:

Naam aanvrager:

Naam site:

Prospectie

2016/333

29/08/2016

Jan Claesen

Houthalen-Helchteren - Eikendreef

Project

Archeologische opgraving – Houthalen-Helchteren - Eikendreef

Opdrachtgever

Ter Dolen

Eikendreef 21

3530 Houthalen-Helchteren

Opdrachtnemer

ARCHEBO bvba

Merelnest 5

B-3470 Kortenaeken, België

BE 0834.280.172

+32 (0)499/24.65.89

info@archebo.be

Projectuitvoering

Jan Claesen, ARCHEBO bvba

Ben Van Genechten, ARCHEBO bvba

Giel Verbeelen, ARCHEBO bvba

Rik Van de Konijnenburg, HAAST bvba

ARCHEBO-rapport 2016/333

ISSN 2034-5615

© 2016 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

Inhoud

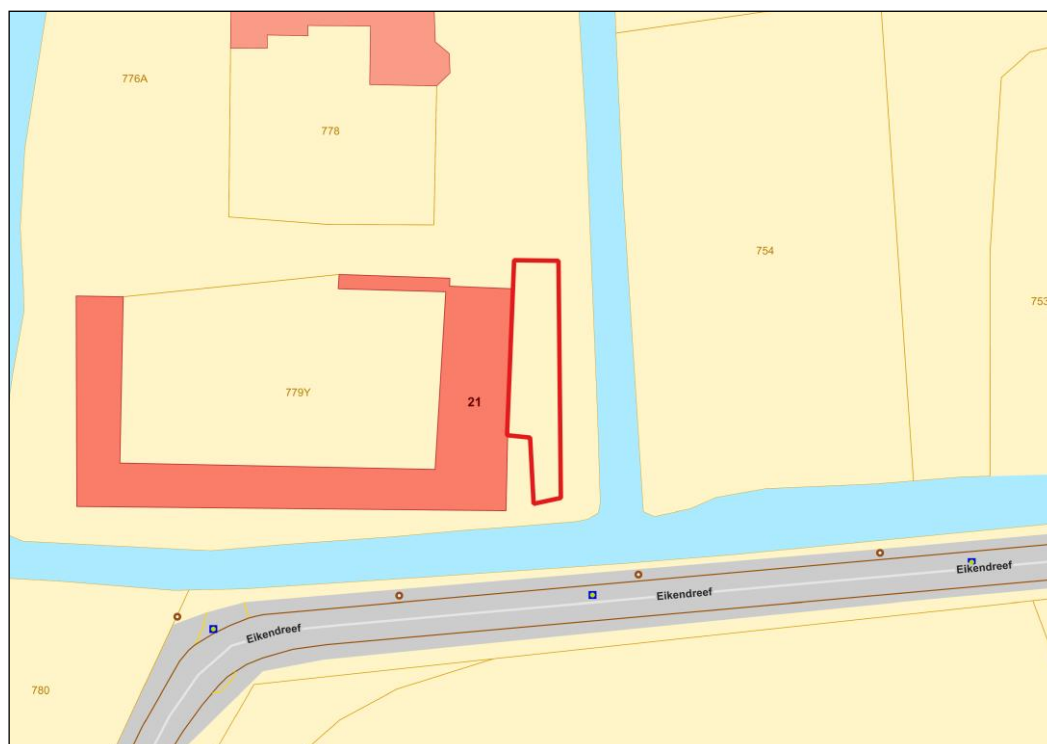
ADMINISTRATIEVE FICHE	i
1. INLEIDING	1
2. PROJECTBESCHRIJVING	1
3. SITUERING VAN HET ONDERZOEKSGBIED	1
4. BODEMKUNDIGE SITUERING EN EVALUATIE	3
6. ARCHEOLOGISCHE AANLEIDING	4
7. METHODE	8
8. RESULTATEN OPGRAVINGSVLAKKEN	8
8.1. ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS	8
8.2. ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN	8
8.3. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN	15
9. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN	16
9.1. Evaluatie en beantwoording onderzoeksvragen	16
10. BIBLIOGRAFIE	17
11. BIJLAGEN	18

ADMINISTRATIEVE FICHE

Opdrachtgever	Brouwerij Ter Dolen		
Uitvoerder	ARCHEBO bvba		
Vergunninghouder	Jan Claesen		
Bewaarplaats archief	Brouwerij Ter Dolen		
Bewaarplaats vondsten	Brouwerij Ter Dolen		
Vergunningsnummer	2016/333		
Projectcode	HEEI		
Vindplaatsnaam	Houthalen-Helchteren, Eikendreef		
Locatie	Provincie	Limburg	
	Gemeente	Houthalen-Helchteren	
	Deelgemeente	Helchteren	
	Plaats	Eikendreef	
Lambertcoördinaten	A	x	221503.848
		Y	195475.540
	B	x	221509.705
		Y	195475.707
	C	x	221506.358
		Y	195441.400
	D	x	221510.040
		Y	195442.236

Kadaster (QGIS): Houthalen-Helchteren, Afd.4, sec. B perceel: 776A

Kaart onderzoeksgebied:

Begin- en einddatum terreinwerk	22/09/2016 – 22/09/2016
Grootte projectgebied	177 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte	177 m ²

1. INLEIDING

In het kader van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag, adviseerde het agentschap Onroerend Erfgoed om een archeologische opgraving te laten uitvoeren dewelke het onderwerp van dit rapport vormt.

Deze opdracht werd door de bouwheer, Brouwerij Ter Dolen, toegekend aan ARCHEBO bvba op 16 augustus 2016.

De opgravingsvergunning werd afgeleverd op 30 augustus 2016.

Dit document vormt het eindrapport van deze opdracht.

2. PROJECTBESCHRIJVING

Doel van de opgraving is een wetenschappelijk verantwoorde registratie van ons archeologisch erfgoed. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

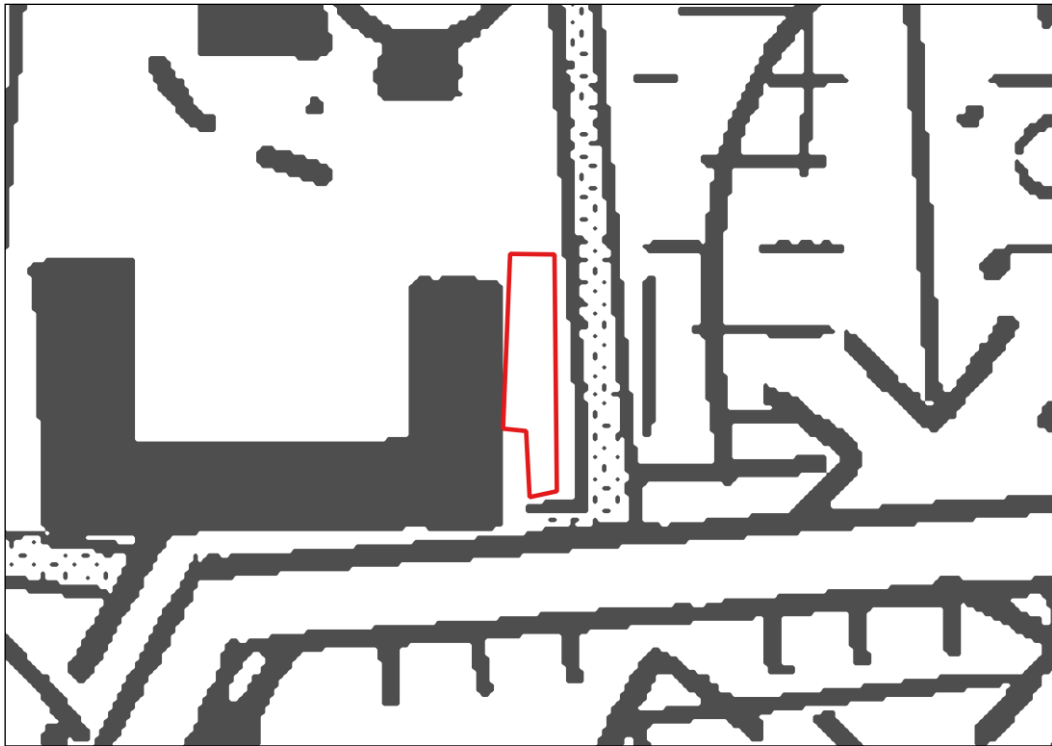
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?
- Is er sprake van een fasering?
- Zijn er resten van oudere neerhoffases? Kunnen deze gelinkt worden aan een bouwfase gekend uit iconografische, cartografische of literaire bronnen? Bevestigen zij wat we kennen uit deze bronnen? Zo neen, in welke mate wijken zij ervan af? Zo ja, zijn er elementen aanwezig die een aanvulling kunnen zijn op wat we kennen?
- Zijn er resten van de voormalige gracht? Zijn er sporen van (oever)verstevingen of beschoeiingen aanwezig?
- Zijn er resten van de voormalige ringmuur met torens?
- Zijn er sporen van verbouwingen of herstelfases te herkennen in aangetroffen muurresten? Wat kan er gezegd worden over de constructieve aspecten van de aangetroffen resten?
- Zijn er sporen aanwezig van middeleeuwse of vroegere bewoning op deze locatie?
- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten, wat is de vondstdichtheid en de conserveringsgraad?
- Wat kan er op basis van het organische en anorganische vondstmateriaal gezegd worden over de datering, de functie, de materiële cultuur en de bestaanseconomie van de site?

De opgeleverde eindproducten omvatten (in overeenstemming met de BVS):

- Het eindrapport
- Het werkputinplantingsplan
- Sporenplannen
- Het onderzoeksarchief, met onder meer:
  - Inventarislijsten vondsten, sporenbeschrijving, plannen/tekeningen, foto's
  - Dagboek
  - Rapport
  - Foto's, plannen/tekeningen, profieltekeningen en beschrijvingen
  - Vondsten

3. SITUERING VAN HET ONDERZOEKSGBIED

Het projectgebied bevindt zich ten noorden van het centrum van Helchteren. De site wordt in het zuiden begrensd door de Eikendreef. Kadastraal van het terrein onder afdeling 4, sectie B perceel 776A.

Figuur 1: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (NGI, 2016).

4. BODEMKUNDIGE SITUERING EN EVALUATIE

Het terrein staat op de bodemkaart gekarteerd als OB (onder bebouwing). Nabijgelegen bodemtypes zijn Zcf en Sep.

Zcf : matig droog zand met weinig duidelijke humus of ijzer B horizont.

Sep : nat lemig zand zonder profielontwikkeling

Figuur 2: Uittreksel van de bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in blauw (DOV, 2016).

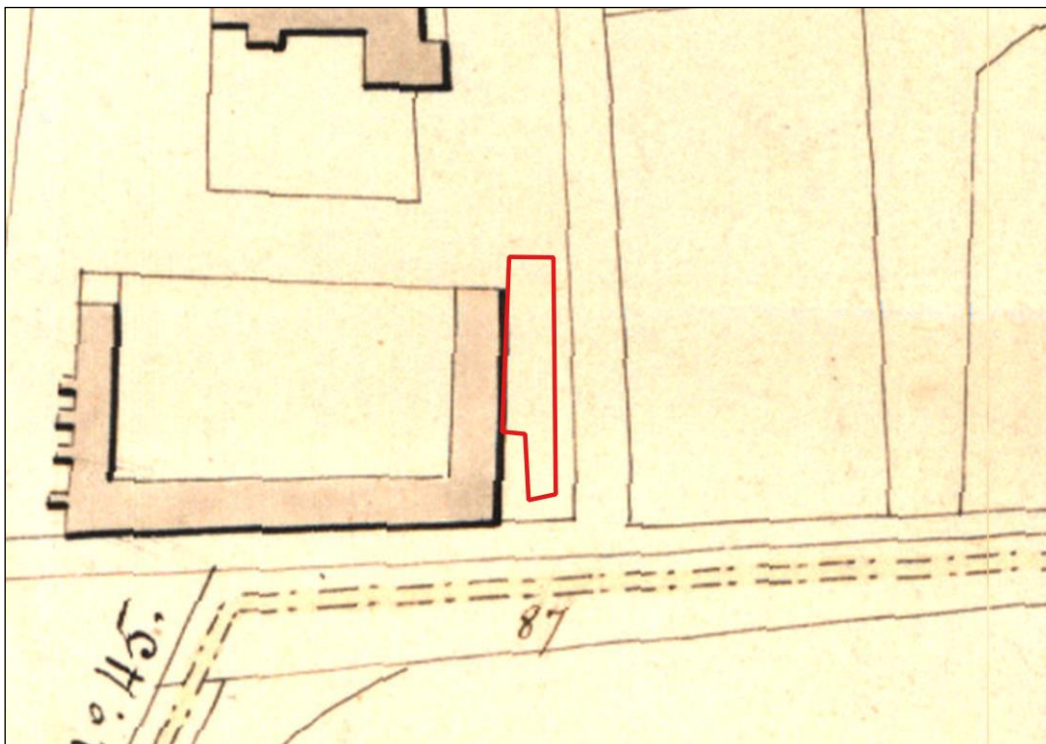
Figuur 4 : Ets van het kasteel met de kasteelhoeve (Brouwerij Ter Dolen)

In de brouwerij hangt een ets met een impressie op de site. Het is moeilijk om na te gaan of deze waarheidsgetrouw werd opgesteld, maar het kasteel lijkt doorheen de tijd onveranderd. De datering is ongekend, maar vermoedelijk is deze voor 1700 te situeren. De kasteelhoeve blijkt heel wat meer verbouwd te zijn. Zo is er nog een hoektoren aanwezig op de plaats van deze opgraving. Tevens lijkt er een waterpartij aan te sluiten op het gebouw. Er wordt in ieder geval een zwaan weergegeven.

Figuur 5: Detail van de Ferriskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (KBR, 2016).

Op de kaart van Ferraris kunnen de contouren van het bijgebouw nog geheel gelinkt worden aan het huidige beeld. Echter is de omgevingsaanleg geheel verschillend. Zo is de ingang over de beek meer oostwaarts gesitueerd. De grachten zijn rondom het bijgebouw en het kasteel aangelegd. De hoofdgracht in het zuiden loopt nog niet door naar het oosten.

Figuur 6: Uittreksel van de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2016).

Deze situatie is geheel hetzelfde als de huidige situatie. De weg neemt een bocht op de plaats van de huidige ingang. De beek loopt in het zuiden reeds geheel door.

7. METHODE

Er werd een vlak van 7 m breed in het noorden en in het zuiden 4m breed aangelegd. Zo werd het terrein ingedeeld in 1 werkput, waarbij structuren - indien deze aanwezig zouden zijn - in één keer vrijgemaakt konden worden. Het graven van het vlak werd gedaan met behulp van een rupskraan van 8 ton met tandeloze bak van 2 m breed. Er werd 1 niveau aangehouden waarop de weg zal rusten. Binnen de werkput werden profielen schoongemaakt, sporen aangeduid in het vlak, gefotografeerd, ingemeten, gecoupeerd en afgewerkt.

Wanneer het vlak werd vrijgemaakt, werd het gescand op metalen voorwerpen met behulp van een metaaldetector, type Goldmaxx.

8. RESULTATEN OPGRAVINGSVLAKKEN

8.1. ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS

Er werd 1 archeologisch niveau aangetroffen. De topografie vertoonde een licht hellend verloop. Zo bevond het archeologisch niveau zich in het zuiden op 66.92m TAW en in het noorden op 67.38m TAW.

8.2. ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN

Tijdens het onderzoek kon de bodemopbouw in detail bekeken worden. De opname werd genomen nabij de bestaande beek genomen.

Er konden 3 lagen onderscheiden worden. Een eerste van 50cm dikte bestaat uit geelgrijs zand zonder inclusies. Hieronder is zwart zand aanwezig met een laagdikte van 20cm. Vervolgens is er een laag aanwezig met zeer veel bouwpuin van 10cm dikte. Hieronder bevindt zich de C-horizont bestaande uit geel lemig zand.

Figuur 7 : Zicht op het bodemprofiel in werkput 1 (Archebo bvba, 2016).

Voor de oprit over de (slot)gracht te maken werden betonnen buizen in de gracht aangebracht. Deze werden overladen met breekpuin. Aangezien dat hier een opvulling komt, was een uitgraving voor zicht op aansluiting op de (slot)gracht niet mogelijk.

Figuur 8 : Zicht op de brug die wordt aangelegd.

Tijdens de opgraving werden twee sporen aangetroffen. Eén spoor kan als gracht geïnterpreteerd worden. Deze heeft een donkergrijze kleur en werd opgevuld met baksteenpuin, leisteen van dakbedekking en brokken kalkmortel. Er werden geen dateerbare elementen in aangetroffen. De vulling sluit echter niet aan bij de vulling van het pakket dat zich noordwaarts bevindt in het opgravingsvlak.

Figuur 9: Overzichtsfoto werkput 1 (Archebo bvba, 2016).

Figuur 10 : Kleine coupe in de gracht (Archebo bvba, 2016).

Om de diepte te bepalen van deze gracht werd een kleine coupe gezet. Al snel werd duidelijk dat deze gracht nog slechts 30cm dieper ging. Dit is uiteraard te ondiep om te kunnen spreken van een echte slotgracht.

Verder noordwaarts werd het vlak aangelegd op de diepte voor de verharding. Op deze diepte werd een opvullingspakket aangetroffen. Dit pakket bestond uit veel brokken baksteenpuin en kalkmortel. In het pakket werden met de metaaldetector vondsten aangetroffen die het pakket kunnen dateren in de jaren '40 of '50 van vorige eeuw.

Figuur 11: Overzichtsfoto werkput 1 (Archebo bvba, 2016)

Er werd 1 spoor aangetroffen in dit pakket. Het gaat om een recente afvalkuil. In deze kuil werden vlakglas, leisteen, natuursteenbrokken en metalen geëmailleerde vaatwerk aangetroffen. Eventuele andere sporen zijn nog afgedekt en kunnen in situ bewaard blijven.

Figuur 12 : Zicht op de afvalkuil in werkput 1(Archebo bvba, 2016)

De werkput werd tot tegen het bestaande gebouw van de brouwerij aangelegd. Hierbij werd vastgesteld dat de fundatie bestond uit blokken Gobertange natuursteen waarbij deze fundatie minimaal 1 bredere trap kende. De eerste trap is 5cm breder.

Figuur 13: Profiel uit werkput 1 (Archebo bvba, 2016)

Doorheen de werkput werden nog enkele kleinere verstoringen vastgesteld. Het gaat om 2 plastic buizen voor de evacuatie van hemelwater en om 2 brandstofleidingen.

Figuur 14: Overzicht van buizen en tank (Archebo bvba, 2016)

Figuur 15: Overzicht van buizen en tank (Archebo bvba, 2016)

Figuur 16: Brandstofleidingen (Archebo bvba, 2016)

8.3. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

Er werden aan de hand van metaaldetectie 7 vondsten aangetroffen. Deze bevonden zich allen in het ophogingspakket. Deze vondsten dateren dan ook het pakket.

Het gaat om een ijzeren schop, een deel van een blikje met treklijp, een deel van een hoefijzer, een bakvorm in blauw email in de vorm van een Sint-Jacobschelp, een Lefauchaux penvuurpatroon, een Tudorknop en een 18^e eeuwse oord.

De meest recentste vondsten zijn de emailen bakvorm en het blikje met treklijp. Deze vondsten kunnen met zekerheid gedateerd worden in de overgang eerste-tweede helft van de 20ste eeuw.

9. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN

9.1. EVALUATIE EN BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Doel van de opgraving is een wetenschappelijk verantwoorde registratie van ons archeologisch erfgoed. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
  1. Er werd 1 greppel aangetroffen. De greppel kon niet in totaliteit onderzocht worden. De greppel is ondiep en maakt wss geen deel uit van een eventuele slotgracht. De greppel is afgedekt door een 20ste eeuws pakket.
- Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?
  1. Er werd één ondiepe greppel aangetroffen. Eventuele structuren kunnen nog bewaard zijn onder het opvullingspakket.
- Is er sprake van een fasering?
  1. De greppel kon niet gedateerd worden, maar is afgedekt door een 20ste eeuws pakket. Hierdoor zijn er minimaal 2 fases in ophoging of demping te herkennen.
- Zijn er resten van oudere neerhoffases? Kunnen deze gelinkt worden aan een bouwfase gekend uit iconografische, cartografische of literaire bronnen? Bevestigen zij wat we kennen uit deze bronnen? Zo neen, in welke mate wijken zij ervan af? Zo ja, zijn er elementen aanwezig die een aanvulling kunnen zijn op wat we kennen?
  1. Deze opgraving had een te beperkt beeld om uitspraak te kunnen doen over eventuele resten. Resten kunnen wel bewaard zijn onder het opvullingspakket.
- Zijn er resten van de voormalige gracht? Zijn er sporen van (oever)verstevingen of beschoeiingen aanwezig?
  1. Er werd een kleine greppel aangetroffen. Deze maakt wellicht geen deel uit van de hoofdgrachten of slotgrachten.
- Zijn er resten van de voormalige ringmuur met torens?
  1. Er werden geen resten aangetroffen van de ringtoren. Op de plaats waar deze kan verwacht worden, werd niet gegraven omdat er geen bodemingrepen zullen plaatsvinden.
- Zijn er sporen van verbouwingen of herstelfases te herkennen in aangetroffen muurresten? Wat kan er gezegd worden over de constructieve aspecten van de aangetroffen resten?
  1. Er werden geen muurresten aangetroffen. Deze kunnen wel nog bewaard zijn onder het opvullingspakket. De fundering van het bestaande gebouw bestaat uit minimaal 1 getrapte fundatie in natuursteen met Gobertange stenen.
- Zijn er sporen aanwezig van middeleeuwse of vroegere bewoning op deze locatie?
  1. Er werden geen sporen uit deze periodes aangetroffen. Deze kunnen wel nog bewaard zijn.
- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten, wat is de vondstdichtheid en de conserveringsgraad?
  1. Er werd één ondiepe greppel aangetroffen.
- Wat kan er op basis van het organische en anorganische vondstmateriaal gezegd worden over de datering, de functie, de materiële cultuur en de bestaanseconomie van de site?
  1. Er kan slechts een beperkte uitspraak gedaan worden. Omwille van het aanwezige puin zijn de gebouwen wellicht ooit aangepast of hersteld. Dit is uiteraard te verwachten op dergelijke sites. In de helft van de 20ste eeuw werd een opvullingspakket aangebracht. Dit pakket werd bijna niet doorsneden zodoende interessante sporen nog in site onder dit pakket bewaard kunnen zijn.

▪ Bibliografie

AGIV (Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen) (2011), <http://www.agiv.be/gis/>.

CAI (Centrale Archeologische Inventaris) (2011), <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geovlaanderen/cai/>.

Koninklijke Bibliotheek van België (2010), Ferrariskaart, http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html.

10. BIJLAGEN

- Fotolijst
- Sporenlijst
- Plan

FOTOLIJST

Fotonummer	Werkput	Overzichtsfoto	Spoor	Profiel	Coupe	Opmerkingen	Datum
1	1			X			22-9-2016
2	1	X	1				22-9-2016
3	1	X	1				22-9-2016
4	1	X	1				22-9-2016
5	1	X				Verstoring: buis	22-9-2016
6	1	X				Verstoring: buis + tanker	22-9-2016
7	1	X	1				22-9-2016
8	1		2				22-9-2016
9	1		2				22-9-2016
10	1		2				22-9-2016
11	1					Verstoring: gasleiding	22-9-2016
12	1	X				Verstoring: gasleiding	22-9-2016
13	1	X				Verstoring: gasleiding	22-9-2016
14	1	X				Verstoring: gasleiding	22-9-2016
15	1			X			22-9-2016
16	1		1		X		22-9-2016
17	1		1		X		22-9-2016
18	1					Stenen aangevoerd door bouwheer	22-9-2016
19	1					Stenen aangevoerd door bouwheer	22-9-2016
20	1					Stenen aangevoerd door bouwheer	22-9-2016
21	1					Stenen aangevoerd door bouwheer	22-9-2016
22	1					Detail van afbeelding van kasteel	22-9-2016
23	1					Detail van afbeelding van kasteel	22-9-2016
24	1					Detail van afbeelding van kasteel	22-9-2016

SPORENLIJST

Spoornummer	Werkput	Vlak	Vorm	Kleur		Inclusies	Interpretatie	Datering	Vondstnummer	Fotonummer
				hoofdkleur	bijkleur					
1	1	1	Langwerpig	Donkergrijs		Baksteen	Oude gracht van het kasteel	Nieuwe Tijd		1-3, 7, 16, 17
2	1	1	Ovaal	Donkergrijs						8-10

PLAN

